

DE KONIKS VAN DE ENNEMABORG

In een vorig artikel is ingegaan op het beheer van het natuurgebied van het landgoed De Ennemaborg te Midwolda (Old.) en de rol die de koniks (ook wel tarpans genoemd) daarin spelen (zie NB 1985-5). Dit artikel gaat over enkele aspecten van gedrag van deze paarden. Onderzoek naar het gedrag heeft door de auteur plaatsgevonden tussen okt. 1982 en mei 1985. In het belang van een goed beheer dient men op de hoogte te zijn van de gedragingen van de paarden.

Sinds 1 maart 1982 zijn er koniks aanwezig binnen het natuurgebied van het landgoed. Op die datum werden de in Polen gekochte hengst Nagar en de drachtige merries Jota en Ozanka ingeschaard. Nagar is nu 7 jaar, de beide merries zijn 8jaar.

In het voorjaar van 1982 werden Astra (zoon van Jota) en Tanja (dochter van Ozanka) geboren, in 1983 Nisza (dochter van Jota) en Marjetka (dochter van Ozanka) in 1984 Dajo (zoon van Jota) en Wija (dochter van Ozanka) en in 1985 Leo (zoon van Ozanka), Gonne (dochter van Jota) en Inko (zoon van Tanja).

Helaas moest in augustus 1985 vanwege opgelopen letsel Marjetka worden afgemaakt. Nagar, Jota, Ozanka, Astra, Tanja, Nisza en Marjetka zijn Poolse namen, Dajo, Wija, Gonne en Inko zijn oud-Groninger namen. De meeste geboorten hebben plaatsgevonden in de vroege ochtend tussen enkele uren voor en enkele uren na zonsopgang. Alle geboorten zijn probleemloos verlopen, in het vrije veld en zonder bijzijn van mensen.

Grazen en rusten

Het leven van de koniks bestaat hoofdzakelijk uit grazen en rusten. Na een periode van grazen wordt er een tijdlang gerust, dan weer een periode gegraasd enz. Dit gaat dag en nacht door. Ze zijn dus ook een gedeelte van de nacht actief. Rusten en grazen kunnen onderbroken worden om bijvoorbeeld even te urineren, te keutelen of om zich te verzorgen (zie onder). Tijdens een etmaal in november 1982 graasde Nagar 59,2 % van de tijd, Jota 71,1 % en Ozanka 66,4 %. Tijdens een etmaal in juni 1983 lag het percentage grazen voor genoemde paarden op resp. 53,8, 61,8 en 61,1 %.

Leo

*Nagar bespringt Jota
Wederzijdse verzorging*

Grazen en rusten nemen per etmaal ruim 90 % van de tijd in beslag. Ander gedrag als bijvoorbeeld lopen (zonder te grazen) en verzorging neemt veel minder tijd in beslag. Jonge veulens rusten veel meer dan oudere paarden.

Op warme dagen en op dagen dat er in het veld veel, voor de paarden hinderlijke, insecten aanwezig zijn (dat hoeft niet beslist op een warme dag te zijn) kunnen de paarden wel eens 'een hele dag' op een rustplaats aanwezig zijn, om pas tegen de avond deze te verlaten om te gaan grazen (minder warm, minder actieve insecten).

Als de paarden tijdens de rustperiode last hebben van insecten, zijn ze vrij onrustig. Ze proberen met alle mogelijke middelen ais slaan met de staart en stampen met de poten deze te verjagen. Geregeld verplaatsen ze zich wat, duwen tegen elkaar aan en soms bijten ze naar elkaar.

Hoe warm het overdag ook is, ze gaan niet naar het bos om afkoeling te zoeken. Wel staat regelmatig een paard met zijn of haar kop bij het achterwerk van een ander individu, om op die manier enige afkoeling te krijgen door de zwaaiende staart (waaier-effekt).

Nagar is de leider

De koniks trekken als groep met elkaar op, ze grazen samen, ze rusten samen en ze verplaatsen zich geza-

Astra urineert over keutelhoop van Ozanka

menlijk. Bij het grazen en rusten staat Nagar soms iets apart van de rest. Bij een verplaatsing is Nagar in verreweg de meeste gevallen de initiatiefnemer en ook gedurende de verplaatsing blijft hij dan op kop lopen, met Jota vaak in tweede positie. Jonge veulens lopen bij de moeder. Mocht een ander individu de initiatiefnemer zijn van een verplaatsing, dan rent Nagar al gauw naar voren om de kop over te nemen. Soms loopt Nagar niet voorop maar achteraan, zo nu en dan het voor hem lopende paard, meestal een ouder veulen, wat aansporend enige haast te maken. Bij verplaatsingen worden regelmatig vaste looppaadjes gebruikt. Ze zijn in het veld duidelijk herkenbaar. Interessant is ook te zien hoe Nagar zorg draagt voor de groep. Zo liep onder leiding van Nagar de groep op een dag in oktober 1984 naar de uitgang van een bepaald weideperceel. Daar aangekomen stopte Nagar (en automatisch ook de achter hem lopende paarden) om te wachten op drie achterblijvers, Astra, Marjetka en Wija. Pas toen deze zich bij de groep gevoegd hadden liep Nagar verder, de rest volgde.

Wie door het veld loopt zal op meerdere plaatsen op paden en langs de randen van de verschillende percelen grote keutelhopen aantreffen. Deze worden gemaakt door Nagar, die, wanneer hij in de buurt is, geregeld zijn keutels deponert op dezelfde plek. Het moet gezien worden als territoriumgedrag.

Verzorging

Aan verzorging doen de paarden in de vorm van rollen, schuren, krabben en (wederzijds) beknabbelen. Bij het rollen wrijft het paard met de zijkant van het lichaam en met de rug over een zandige plaats. Meestal zijn het vaste plaatsen waar ze zich rollen en ze doen dat dagelijks. De behoefte zich te rollen zou kunnen zijn om door regen en zweet kleverige plekken op de huid sneller te doen drogen. Na zich gerold te hebben gaat het paard staan en schudt zich uit zodat de haren weer in een natuurlijke richting gaan liggen. Paarden schuren graag met vooral de staartwortel, de onderkant van de hals of manenkam tegen ruwe voorwerpen, bijvoorbeeld een paal. Loszittend haar wordt op die manier verwijderd. Maar ze schijnen het ook gewoon een lekker gevoel te vinden.

Met de hoef van de achterpoot kan een paard gedeelten van zijn kop bereiken om zich letterlijk even achter de oren te krabben. Een vorm van huidverzorging en tevens van sociaal gedrag is het wederzijds huidbeknabbelen. Twee paarden beknabbelen elkaar in de halsstreek, schoft of op de rug om op die manier bij elkaar loszittend haar of andere ongerechtigheden weg te halen. Alleen paarden die elkaar graag mogen doen dit bij elkaar. Uit mijn waarnemingen is gebleken dat er vaak sterke relaties bestaan tussen veulens die eikaars jaargenoten zijn of tussen veulens die van dezelfde moeder afkomstig zijn. De volwassen merries

Jota en Ozanka hebben meer verzorgingscontact met hun veulens dan onder elkaar of met Nagar. Verzorgingsrelaties kunnen jarenlang standhouden.

Sexueelgedrag

Nadat een veulen geboren is wordt de merrie daarna al weer tussen de achtste en twaalfde dag meerdere malen gedekt.

Al enkele dagen na de geboorte van het veulen heeft de hengst meer dan anders belangstelling voor de merrie. Hij blijft steeds in haar buurt, probeert haar telkenmale te benaderen, haar kruisstreek te beruiken, te bespringen, beruikt haar urineplekken en keutelhopen, fleemt (een bijzondere manier van ruiken, waarbij de kop schuin omhoog is gericht, de bovenlip opgekruld) en besprenkelt dan deze urineplaatsen en keutelhopen met zijn eigen urine. Hoe dichter de hengstigheidsdagen van de merrie naderen, des te halsstarriger worden ook de toenaderingspogingen van de hengst. Vaak weert de merrie de hengst met succes af, soms zelfs door met haar achterpoten krachtig in zijn richting te slaan, maar een enkele keer slaagt de hengst toch in zijn wil. De hengst bespringt de merrie, brengt de penis in haar schede, spuit zijn zaad naar binnen en springt af. Een bespringing, gevolgd door een kopulatie duurt niet langer dan enkele tientallen seconden.

Waren hengst en merrie voor de paring aan het grazen, nadat dit voorbij is gaan ze rustig met grazen verder alsof er niets is gebeurd. Overigens komt het ook voor dat de merrie zich bij de hengst aanbiedt om gedekt te willen worden. Dit gebeurt op de top van haar hengstigheid.

Nagar contra Astra

Niet alleen een volwassen hengst maar ook tweejarigen zijn al volop sexueel actief. Het lukte Astra in het voorjaar van 1984 Ozanka te dekken, ondanks pogingen van Nagar dit te verhinderen. Waarschijnlijk is Ozanka dat voorjaar ook wel door Nagar gedekt. In het voorjaar van 1985, Astra was toen drie jaar, lukte het hem zelfs Ozanka tijdens haar hengstigheidperiode helemaal toe te eigenen en meerdere malen te dekken. Nagar werd niet door Astra in de nabijheid van Ozanka geduld en Nagar leek dat te accepteren. Nagar dekte afgelopen voorjaar Jota meerdere malen. Nadat de driejarige Tanja op 1 mei 1985 een zoon had gekregen, Inko, richtte Astra al zijn aandacht op haar. Enkele dagen na Inko's geboorte ging Astra zich met Tanja en Inko afzonderen. Dat ging Nagar toch te ver. Het draaide uit op een gevecht tussen hem en Astra. Na enkele mislukte pogingen lukte het Nagar Tanja te heroveren en Astra werd niet meer bij de groep geduld. Bij de gevechten had Astra meerdere bijtenden aan achterlijf en achterpoten opgelopen die echter na verloop van tijd weer zijn genezen. Nog steeds loopt

Astra alleen, zover mogelijk van Nagar en andere paarden verwijderd, bevreesd voor nieuwe konfrontaties met Nagar. Tot de aanstaande lente?

Veulens

Veulens zijn in hun eerste levensfase wat hun voedsel betreft volledig afhankelijk van de moedermelk, al beginnen ze vrij snel na de geboorte wat te grazen. Aanvankelijk nauwelijks effectief want het gebit is nog niet volledig ontwikkeld.

Hoewel oudere veulens al een aanzienlijk deel van de tijd aan grazen besteden, blijven ze voor een deel afhankelijk van moedermelk. Veulens drinken bijna hun gehele eerste levensjaar bij de moeder. Pas bij het op

komst zijn van een nieuw veulen staat de merrie niet meer toe het veulen te laten drinken. Toch kan het tijdstip variëren. Zo liet Ozanka Tanja niet meer drinken vanaf medio april 1983, ruim 20 dagen voordat Marjetka werd geboren. Astra echter zag ik nog op 20 april 1983 regelmatig bij Jota drinken, 8 dagen voordat Nisza werd geboren.

Veulens drinken in hun eerste levensmaanden ook geen water. Ze krijgen blijkbaar genoeg vocht binnen door de melk.

Verboden voor honden

Paarden zijn intelligente beesten en boeiend om te observeren. Om inteelt te voorkomen zullen in de nabije toekomst uitwisselingen met koniks van Staatsbosbeheer plaatsvinden. Staatsbosbeheer heeft in het najaar

van 1984 een 25-tal exemplaren in Polen gekocht en op een terrein bij Lelystad lopen.

Dit voorjaar zullen er naar alle waarschijnlijkheid weer enkele veulens geboren worden op de Ennemaborg. Merries en hengst zullen extra alert zijn op mogelijke gevaren. Paarden hebben in de loop van de evolutie een goede verdediging ontwikkeld tegen wolven. Een te dicht in de buurt komende hond zal dan ook uit verdediging voor de veulens zonder pardon worden aangevallen. Daarom is de waarschuwing bij de ingang van het terrein 'verboden voor honden, ook aangeleid niet voor niets'^

Astra, rollend

